

Kommittémotion

Motion till riksdagen 2017/18:3920

av **Yasmine Posio Nilsson m.fl. (V)**

med anledning av prop. 2017/18:23 Skärpt exportkontroll av krigsmateriel

1 Innehållsförteckning

2	Förslag till riksdagsbeslut	2
3	Inledning	3
4	Vänsterpartiets syn på krigsmaterielexport	4
5	Exportkontrollens ramverk	5
6	Kriterium för demokrati och mänskliga rättigheter	6
7	Kvinnors rättigheter	7
8	Politik för global utveckling	8
9	Respekt för internationell humanitär rätt	8
10	Korruption	9
11	Lämpliga mottagare	9
12	Länder i konflikt	10
13	Legitimerande effekt	10
14	Följedleveranser	11
15	Öppenhet och transparens	11
16	Import av krigsmateriel	12
17	Uppföljning	12

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa ett förbud mot vapenexport till diktaturer genom att lägga till orden ”ett ovillkorligt” före ”hinder” i riktlinjerna för utförsel och annan utlandssamverkan så att den nya lydelsen blir ”Ifall det förekommer allvarliga och omfattande kränkningar av mänskliga rättigheter eller grava brister i den demokratiska statusen utgör det ett ovillkorligt hinder för beviljande av tillstånd”, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att beskrivningarna av respekt för mänskliga rättigheter som ligger till grund för bedömning av tillstånd bör inkludera kvinnors rättigheter så som de beskrivs i FN:s och Europarådets uppräknningar över allvarliga brott mot mänskliga rättigheter, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att tillstånd för export av krigsmateriel eller annan utlandssamverkan endast ska ges om det bedöms vara i linje med Sveriges politik för global utveckling och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ett kriterium som innebär ett ovillkorligt hinder för export av krigsmateriel till eller utlandssamverkan med stater som inte respekterar den humanitära rätten bör införas i riktlinjerna för utförsel och annan utlandssamverkan, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att risken för korruption bör vägas in i bedömningen av tillstånd för export av krigsmateriel eller annan utlandssamverkan och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att följande stycke bör strykas ur riktlinjerna för utförsel och annan utlandssamverkan: ”Utrikespolitiska hinder finns inte i fråga om samverkan med eller export till de nordiska länderna, länderna inom Europeiska unionen eller de traditionellt alliansfria staterna i Europa. Samverkan med dessa länder får i princip anses stå i överensstämmelse med Sveriges utrikes- och säkerhetspolitik”, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att orden ”med annan stat” bör strykas i formuleringen om export till och annan utlandssamverkan med länder i konflikt i riktlinjerna för utförsel och annan utlandssamverkan och att dessa riktlinjer bör gälla all form av krigsmateriel, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att riksdagen bör slå fast att beviljande av krigsmaterielexport till och utlandssamverkan med en stat som har grava brister i sin demokratiska status kan ses som en legitimering av eller politiskt stöd till den sittande regimen och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att all export av krigsmateriel bör prövas enligt riktlinjerna för utförsel och annan utlandssamverkan och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att riksdagspartierna själva bör få besluta om vilka ledamöter som ska representera dem i Exportkontrollrådet (EKR) och tillkännager detta för regeringen.

11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att alla ledamöters ställningstaganden i Exportkontrollrådet (EKR) bör offentliggöras så länge dessa uppgifter inte strider mot sekretessreglerna, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning för att se över hur import av krigsmateriel ska ske i överensstämmelse med regelverket för export och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör göra en grundlig utvärdering av det förändrade regelverket tre år efter att det trätt i kraft för att se om det inneburit den skärpta exportkontroll av krigsmateriel som avsetts och tillkännager detta för regeringen.

3 Inledning

I proposition 2017/18:23 Skärpt exportkontroll av krigsmateriel lägger regeringen fram förslag till förändringar av regelverket kring export av krigsmateriel. Propositionen grundar sig på den parlamentariska Krigsmaterielexportöversynskommitténs (KEX) arbete. Propositionen lämnar förslag angående öppenhet och transparens inom området samt sanktioner för överträdelser av lagen. Huvudfrågan i propositionen och arbetet inom KEX handlar dock om de riktlinjer som ska styra tillståndsgivningen för svensk export av krigsmateriel.

Den 19 maj 2011 beslutade riksdagen att tillkännage för regeringen att regeringen skulle återkomma till riksdagen med förslag till en ny krigsmateriellagstiftning i syfte att skärpa exportkontrollen av krigsmateriel gentemot icke-demokratiska stater. Det tog regeringen ett drygt år att tillsätta KEX. I juni 2015 lämnade de sitt slutbetänkande. Drygt två år senare lade regeringen fram en proposition som i stora drag följer de förslag som KEX presenterat. Det nya regelverket föreslås träda i kraft den 15 april 2018, nästan sju år efter att riksdagen gjort sitt tillkännagivande.

Vänsterpartiet var drivande bakom beslutet att skärpa regelverket för vapenexporten, och vi välkomnar att ett förslag nu läggs fram. Förslaget innebär vissa positiva förändringar när det gäller att tydliggöra regeringens ansvar för krigsmaterielexporten och en begränsning av definitionen av följdleveranser samt viss ökad insyn i exporten. Men när det gäller huvudfrågan menar vi att förslaget är otillräckligt och sannolikt kommer att göra liten skillnad när det gäller att begränsa exporten av krigsmateriel till diktaturer och stater som kränker mänskliga rättigheter samt när det gäller exportens negativa inverkan på en rättvis och hållbar utveckling.

Vänsterpartiet menar att det är upprörande att regeringen på ett drygt halvår kan genomföra lagändringar som kraftigt begränsar möjligheten för människor att söka skydd undan krig och förtryck i Sverige, men behöver närmare sju år på sig för att lämna förslag om att begränsa försäljningen av de vapen som skapar förtrycket och tvingar folk på flykt. Det är förslag som dessutom ser ut att få liten effekt. Under dessa sju år kommer Sverige att ha exporterat krigsmateriel till icke-demokratier för omkring 20 miljarder kronor. Ansvaret för detta vilar på både den nuvarande och den förra regeringen.

I denna motion lämnar vi flera förslag på hur regelverket kan ändras i en mer restriktiv riktning, men även angående öppenheten och transparensen samt importen av

krigsmateriel. Vänsterpartiet vill stoppa exporten av krigsmateriel till diktaturer och människorättskränkare. Vi lägger ett skarpt förslag med den innebörden för att ge riksdagen möjlighet att leva upp till det beslut den tog i maj 2011.

4 Vänsterpartiets syn på krigsmaterielexport

Vänsterpartiet vill att Sverige ska vara ett land som konsekvent står upp för demokrati och folkstyre, ett land som aktivt och konsekvent arbetar för fred och nedrustning samt ett land som fördömer varje brott mot de mänskliga rättigheterna, oavsett var, av vem eller med vilka motiv de begås. Sverige har alla möjligheter att vara en sådan röst. Utrikesminister Margot Wallströms kritik gentemot Saudiarabien, erkännandet av Palestina och inrättandet av en nedrustningsambassadör är välkomna exempel på hur Sverige kan gå före och göra skillnad. Men för att med trovärdighet kunna vara en röst för mänskliga rättigheter, hållbar utveckling, nedrustning, fred och jämställdhet krävs att Sverige slutar beväpna auktoritära regimer, länder som befinner sig i krig och stater som begår grova och omfattande brott mot de mänskliga rättigheterna.

Sverige är en stor exportör av krigsmateriel. Bland köparna återfinns en lång rad diktaturer, krigförande stater och länder som begår grova och omfattande brott mot de mänskliga rättigheterna. Dubbelmoralen i svensk vapenexport visade sig inte minst under de folkliga protesterna i Nordafrika och Mellanöstern. Folket krävde frihet, demokrati och social rättvisa, samtidigt som Sverige levererade vapen till dessa auktoritära regimer. Behovet av grundläggande reformering av krigsmaterielagstiftningen har dessutom understrukits av Saudiaffären och Projekt Simoom som avslöjades av Ekot 2012. Det framkom då att den dåvarande borgerliga regeringen hade gett sitt godkännande till att Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) inlett ett samarbete med Saudiarabien med syfte att bistå saudierna i byggandet av en fabrik för antitankvapen.

Vänsterpartiet har genom åren ifrågasatt den nuvarande regeringens och föregående regeringars aktiva arbete med att främja export av krigsmateriel till tveksamma stater. De senaste åren har det bl.a. handlat om Filippinerna, Saudiarabien och Colombia. I Filippinerna har tusentals människor dödats sedan president Duterte tillträdde i juni 2016. I vad som av Amnesty beskrivs som en dödandets ekonomi tjänar regeringsstödda dödspatruller pengar på att mörda påstådda narkomaner och knarklangare. Regeringen har under de senaste åren gjort flera resor till Saudiarabien. Krigsmaterieltillverkare som Saab är så gott som alltid representerade i delegationerna, och saudiernas krigföring i Jemen nämns inte vid besöken. Direkt efter att fredsavtalet mellan den colombianska regeringen och Farcgerillan slutits och medan förhandlingar fortfarande pågick med ELN-gerillan om ett liknande avtal, åkte näringsminister Mikael Damberg till Colombia för att försöka sälja JAS-plan till det krigshärjade landet.

Vänsterpartiet är mycket kritiskt till regeringens försök att sälja vapen till stater som begår grova övergrepp mot mänskliga rättigheter, som är diktaturer eller där ytterligare vapen är det sista som behövs. Regeringens ageranden i dessa frågor väcker också tvivel om ambitionerna att förhindra vapenexport till just denna sorts länder.

I skrivelse 2016/17:114 Strategisk exportkontroll 2016 – krigsmateriel och produkter med dubbla användningsområden beskriver regeringen den svenska vapenexporten under 2016. Värdet på exporten av krigsmateriel under 2016 uppgick till

strax under 11 miljarder kronor. Året innan exporterade Sverige för ca 7,6 miljarder kronor. Det innebär en ökning med 45 procent jämfört med 2015. Variationen mellan olika år kan vara stor på grund av enskilda större affärer, men sedan början av 2000-talet har vapenexporten mer än tredubblats enligt en sammanställning från Svenska Freds.

De enskilt största mottagarländerna av svensk vapenexport under 2016 var Brasilien, Norge, USA, Tyskland och Thailand. Under 2016 har Sverige också exporterat vapen till Saudiarabien, Qatar, Pakistan, Oman, Förenade Arabemiraten, Singapore, Malaysia, Mexiko och Jordanien. Samtliga dessa stater klassas, tillsammans med Thailand, som diktaturer eller har stora demokratiska brister, enligt Freedom House. Under 2016 beviljades tillstånd för framtida export till bl.a. Qatar, Pakistan, Saudiarabien, Oman, Brunei, Thailand, Indonesien och Förenade Arabemiraten. Behovet av en skärpt lagstiftning som förhindrar export av vapen till diktaturer är uppenbart. Sveriges regelverk för export av krigsmateriel behöver förändras i grunden och Vänsterpartiets mål är tydligt – vi vill se en värld i fred, utan vapen. Därför menar vi att Sveriges vapenexport på sikt helt ska avvecklas.

5 Exportkontrollens ramverk

Den svenska kontrollen av krigsmaterielexport utgår från ett förbud mot sådan export. Detta förbud gäller generellt och ska endast kunna överträdas i undantag. Bedömningen av när sådana undantag ska göras är regeringens ansvar. Detta innebär att det inte i något fall finns en juridisk rättighet för företag att exportera krigsmateriel från Sverige. Propositionen föreslår att den nuvarande utformningen av den svenska exportkontrollen kvarstår och samtidigt tydliggör regeringens ansvar för beslut om krigsmaterielexport. Även delegerat beslutsfattande på myndighetsnivå är regeringens ansvar. Vänsterpartiet välkomnar denna del av propositionen och menar att det inte ska vara möjligt för en regering att gömma sig bakom någon annan när det gäller ansvar för de fattade besluten. Att överföra besluten om krigsmaterielexport till domstolar och därmed göra besluten avhängiga en juridisk prövning skulle innebära att lagstiftningen i stället blev ett regelverk där rätten att exportera krigsmateriel i vissa fall skulle avgöras juridiskt. Utformningen med politiska beslut och politiska helhetsbedömningar gör att det alltid kommer att finnas en möjlighet för en regering att fatta beslut som strider mot regelverket eller dess andemening. Vänsterpartiets uppfattning är att denna möjlighet ska finnas kvar för att inte göra krigsmaterielexporten till en juridisk fråga och för att även i fortsättningen kunna hålla regeringen ansvarig för de exportbeslut som tas.

Beslut om tillstånd för export eller annan samverkan fattas utifrån ”Riktlinjer för utförelse och annan samverkan”, de s.k. riktlinjerna. Enligt riktlinjerna ska en helhetsbedömning göras utifrån försvars- och säkerhetspolitiska skäl och utrikespolitiska principer som ställs mot varandra. Denna ordning gäller i dag och föreslås fortsatt att gälla enligt regeringens förslag, men riktlinjerna förändras något. Utifrån de nuvarande riktlinjerna har omfattande export av krigsmateriel beviljats till diktaturer, stater som kränker mänskliga rättigheter eller är i väpnad konflikt då de försvars- och säkerhetspolitiska intressena vägt tyngre än de utrikespolitiska principerna. Genom att införa ovillkorliga hinder för export av krigsmateriel till diktaturer och stater som kränker mänskliga rättigheter skulle den nuvarande

utformningen av regelverket kunna behållas samtidigt som exporten av krigsmateriel till nämnda mottagare skulle stoppas. Vänsterpartiet beklagar att varken KEX-utredningen eller regeringen velat lägga fram ett sådant förslag.

Regeringen exemplifierar i propositionen hur de säkerhets- och försvarspolitiska skälen för export kan väga tyngre än det villkorliga hindret – att länderna dit exporten sker ligger i krig – genom export till USA och Storbritannien under Irakkriget 2003. De säkerhets- och försvarspolitiska skälen för att exportera krigsmateriel till stater som bedrev krig i strid med folkrätten vägde alltså tyngre än det villkorliga hindret att inte exportera till krigförande länder. Detta exempel belyser tydligt hur avvägningarna görs när exporttillstånd ska bedömas.

6 Kriterium för demokrati och mänskliga rättigheter

Det mest centrala i riksdagens beslut den 19 maj 2011 om att regeringen skulle återkomma med förslag till en ny krigsmateriellagstiftning var syftet att skärpa exportkontrollen av krigsmateriel gentemot icke-demokratiska stater. Det var framför allt Sveriges omfattande export till diktaturer i Nordafrika och Mellanöstern samtidigt som demokratikämpar demonstrerade mot diktaturerna och deras förtryck som låg bakom insikten att regelverket behövde skärpas och bakom riksdagens agerande. Under början av 2000-talet, fram till 2011 då den s.k. arabiska våren inleddes, exporterade Sverige krigsmateriel till vartannat land i regionen. När regeringens förslag nu ligger på bordet kan vi tyvärr konstatera att det sannolikt kommer att ha liten inverkan på framtida export av krigsmateriel till diktaturer.

Regeringen har utformat demokratikriteriet enligt samma modell som det nuvarande kriteriet för mänskliga rättigheter som medgett svensk export av krigsmateriel till länder som Saudiarabien, Förenade Arabemiraten, Qatar, Brunei m.fl. Varför regeringen anser att ett demokratikriterium utformat på samma sätt skulle stoppa export till diktaturer är oklart.

I riktlinjerna som ska styra bedömningarna av huruvida export av krigsmateriel ska beviljas eller inte har regeringen valt att slå samman bedömningen av demokratisk status och respekt för mänskliga rättigheter. Utifrån följande riktlinjer ska demokrati och mänskliga rättigheter bedömas vid ärenden om exporttillstånd: ”Respekt för mänskliga rättigheter och den mottagande statens demokratiska status utgör centrala villkor vid tillståndsprövningen. Ju sämre den demokratiska statusen är desto mindre utrymme finns för att tillstånd beviljas. Ifall det förekommer allvarliga och omfattande kränkningar av mänskliga rättigheter eller grava brister i den demokratiska statusen utgör det hinder för beviljande av tillstånd.”

Vänsterpartiet vill se ett verkligt stopp för exporten av krigsmateriel till diktaturer. Därför kräver vi att demokratikriteriet utformas som ett ovillkorligt hinder. KEX-utredningen innebar en historisk möjlighet att göra upp med dubbelmoralen i den svenska vapenexporten. Att regeringspartierna, Liberalerna och Kristdemokraterna inte tog den möjligheten och inte klarar av att leva upp till sina respektive kongressbeslut om att stoppa vapenexporten till diktaturer är beklämmande. I maj 2011, när riksdagen fattade beslut om att regelverket skulle skärpas, skrev ledande representanter för Socialdemokraterna, Miljöpartiet, Liberalerna, Kristdemokraterna och Vänsterpartiet

tillsammans på DN Debatt att de åtog sig att verka för ett regelverk som i praktiken inte ska tillåta export av krigsmateriel till diktaturer. Det är nu tydligt att Vänsterpartiet är ensamt om att stå kvar vid den ståndpunkten. Samtidigt vill en bred majoritet av det svenska folket se ett förbud mot vapenexport till diktaturer. Vänsterpartiet står fast vid sin ståndpunkt att vapenexport till diktaturer ska förbjudas.

När det gäller mänskliga rättigheter har regeringen följt KEX-utredningens förslag och ändrat den nu gällande formuleringen att ”grova och omfattande” kränkningar av mänskliga rättigheter utgör hinder för beviljande av export av krigsmateriel till att ”allvarliga och omfattande” kränkningar ska räcka. Inspektionen för strategiska produkter (ISP) – den myndighet som har till uppdrag att göra bedömningarna om beviljande av krigsmaterielexport utifrån riktlinjerna – skriver i sitt remissvar till KEX-utredningen: ”Det är svårt att se att detta förslag skulle innebära någon skärpning i förhållande till formuleringen i dagens riktlinjer.” Detta har regeringen valt att bortse ifrån när den går vidare med dessa formuleringar.

Sammantaget är det uppenbart att de förslag som regeringen lämnar i denna proposition kommer att ha liten inverkan på den svenska exporten av krigsmateriel till diktaturer och människorättskränkare. Vänsterpartiet menar att kriteriet om mänskliga rättigheter och demokrati ska utformas som ett ovillkorligt hinder för att bli ett verkligt förbud mot denna typ av export. Det bör införas ett förbud mot vapenexport till diktaturer genom att lägga till orden ”ett ovillkorligt” före ”hinder” i riktlinjerna för utförelse och annan utlandssamverkan så att den nya lydelsen blir: ”Ifall det förekommer allvarliga och omfattande kränkningar av mänskliga rättigheter eller grava brister i den demokratiska statusen utgör det ett ovillkorligt hinder för beviljande av tillstånd.” Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

7 Kvinnors rättigheter

Regeringen lyfter ofta fram att den är den första i världen att bedriva en feministisk utrikespolitik. Vänsterpartiet har vid flera tillfällen berömt regeringens ansträngningar för att stärka kvinnors rättigheter i världen. I den svenska politiken för export av krigsmateriel saknas dock det feministiska perspektivet. Så är det även i regeringens förslag. I de uppräknings över vad som enligt praxis ska uppfattas som allvarliga brott nämns inte brott mot kvinnors rättigheter. I både FN:s och Europarådets uppräknings över allvarliga brott mot mänskliga rättigheter finns flera brott mot kvinnor listade, både brott där staten direkt är involverad och där det handlar om straffrihet. Beslut om exporttillstånd ska enligt regelverket fattas utifrån en helhetsbedömning där det ska bedömas om tillstånd står i strid med principerna och målen för den svenska utrikespolitiken. Principerna för den svenska utrikespolitiken förtydligas genom de kriterier för export och samverkan som presenteras i propositionen. Att regeringen i propositionen inte tydliggör att brott mot kvinnors rättigheter strider mot principerna för den feministiska utrikespolitiken är enligt Vänsterpartiet en märklig svaghet i förslaget. I beskrivningarna av respekt för mänskliga rättigheter som ligger till grund för bedömning av tillstånd bör kvinnors rättigheter inkluderas så som de beskrivs i FN:s och Europarådets uppräknings över allvarliga brott mot mänskliga rättigheter. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

8 Politik för global utveckling

I regeringens förslag på uppdaterade riktlinjer som ska vägleda beslut om krigsmaterielexport finns ett nytt kriterium som sätter exporten i förhållande till uppfyllandet av målen för Sveriges politik för global utveckling (PGU). Detta kriterium har utformats på följande vis: ”I tillståndsprövningen ska det också beaktas om utförelsen eller utlandssamverkan motverkar en rättvis och hållbar utveckling i mottagarlandet.” Vänsterpartiet välkomnar att tillägget görs, men ifrågasätter vilken betydelse det kommer att ha med en så vag formulering. ISP menar också i sitt remissvar att det inte är tillräckligt precist formulerat för att utgöra grund för tillståndsbedömning.

I propositionen skriver regeringen att ”det bör noteras att Sverige i princip inte har haft någon export av krigsmateriel till låginkomstländer under de senaste åren samt att även exporten till lägre medelinkomstländer har varit begränsad”. Regeringen gör i sin nystart av PGU från 2016 en tydlig koppling till hållbarhetsmålen inom Agenda 2030 där en av de bärande principerna är universalitet, dvs. att målen ska gälla alla världens stater och deras invånare. Mot denna bakgrund bör det inte anses vara relevant att export av krigsmateriel till låg- och medelinkomstländer är ovanligt. Vänsterpartiet anser som Amnesty International, Concord Sverige och Svenska Freds m.fl. att regelverket för export av krigsmateriel bör underordnas PGU. Det är också den bärande principen bakom PGU så som den formulerades redan 2003, att alla politikområden ska bidra till en rättvis och hållbar global utveckling där ett rättighetsperspektiv och de fattigas perspektiv sätts i centrum. Att så inte sker i dag bör ses som ett misslyckande för PGU. Tillstånd för export av krigsmateriel eller annan utlandssamverkan ska endast ges om det bedöms vara i linje med Sveriges politik för global utveckling. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

9 Respekt för internationell humanitär rätt

Vänsterpartiet instämmer i kritiken mot både det nuvarande regelverket och regeringens förslag som bl.a. kommer från Svenska Röda Korset och pekar på svagheter när det gäller regelverkets hänsyn till internationell humanitär rätt.

Regeringen hävdar att nuvarande regler räcker för att stoppa export av krigsmateriel om det finns risk att den kan användas för krigsförbrytelser och hänvisar till EU:s gemensamma ståndpunkt och FN:s vapenhandelsfördrag. I propositionen skriver regeringen också: ”Avsaknaden av ett sådant nationellt kriterium måste ses i ljuset av Sveriges traditionellt starka restriktivitet när det gäller export till länder som befinner sig i väpnad konflikt, som kan befaras hamna i väpnad konflikt eller som har inre väpnade oroligheter.”

Trots att regeringen hävdar att nuvarande reglering är tillräcklig fick Saab tillstånd att 2016 sälja en flygande stridsledningscentral till Förenade Arabemiraten – ett land som deltar i den saudileda koalitionen som enligt FN gjort sig skyldig till omfattande och grova krigsförbrytelser genom sina bombningar i Jemen. Skolor, sjukhus, begravingar och marknadsplatser finns bland målen för koalitionen bombanfall. Såväl internationell fackpress som fredsforskningsinstitutet Sipri säger att Saabs flygande stridsledningssystem är mycket användbart för Saudiarabiens krigföring i Jemen. Det är uppenbart att det nuvarande regelverket inte innebär ett stopp för export när det finns uppenbara risker för stöd till krigsförbrytelser.

Vänsterpartiet menar att denna brist måste åtgärdas. Vid prövning av tillstånd för utförsel och annan utlandssamverkan bör en analys göras av den potentiella mottagarens respekt för internationell humanitär rätt. Vid allvarliga brister bör ett ovillkorligt hinder föreligga. Analysen bör inkludera huruvida mottagaren begått något brott mot den humanitära rätten, vad som gjorts för att förhindra brott mot den humanitära rätten, ratificerade humanitärrettsliga instrument, rättssystem där misstänkta krigsförbrytare kan lagföras samt utbildningar och kunskapshöjande insatser i synnerhet bland militär. Ett kriterium som innebär ett ovillkorligt hinder för export av krigsmateriel till eller utlandssamverkan med stater som inte respekterar den humanitära rätten, utifrån beskrivningen ovan, bör införas i riktlinjerna för utförsel och annan utlandssamverkan. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

10 Korruption

Enligt fredsforskningsinstitutet Sipri utgör korruptionen inom vapenhandeln ca 40 procent av all korruption som sker i globala transaktioner. Riksrevisionen lyfter i sin granskning av exportkontrollen av krigsmateriel upp brister i ISP:s arbete med att motverka korruption inom myndigheten. Regeringen har svarat att det pågår ett arbete för att komma till rätta med detta inom ISP, vilket Vänsterpartiet välkomnar. Vid export av krigsmateriel säger regelverket ingenting om risken för korruption, samtidigt som svensk export av krigsmateriel vid flera tillfällen kantats av korruptionsanklagelser. I dagarna har nya avslöjanden om korruption i samband med Saabs export av JAS 39 Gripen till Sydafrika presenterats. Vänsterpartiet menar, precis som Transparency International Sverige, att detta är en brist i det nuvarande regelverket och i regeringens förslag. Sverige exporterar i dag krigsmateriel till länder i vilka korruptionen är utbredd, exempelvis Brasilien. Risken för korruption bör vägas in i bedömningen av tillstånd för export av krigsmateriel och annan utlandssamverkan. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

11 Lämpliga mottagare

I regeringens förslag på riktlinjer som ska vägleda vid beslut om tillstånd står bl.a.: ”Utrikespolitiska hinder finns inte i fråga om samverkan med eller export till de nordiska länderna, länderna inom Europeiska unionen eller de traditionellt alliansfria staterna i Europa. Samverkan med dessa länder får i princip anses stå i överensstämmelse med Sveriges utrikes- och säkerhetspolitik.” Vänsterpartiet menar att det är märkligt att på detta sätt peka ut vissa grupper av länder som mer lämpliga att exportera krigsmateriel till. I propositionen tydliggörs att det inte handlar om någon rättighet för dessa länder att köpa krigsmateriel av Sverige. Om formuleringarna ska tolkas som att regelverket öppnar för en högre grad av demokratiska brister, kränkningar av mänskliga rättigheter eller deltagande i krig vid beviljande av export till dessa länder framgår inte. Följande stycke bör strykas ur riktlinjerna för utförsel och annan utlandssamverkan: ”Utrikespolitiska hinder finns inte i fråga om samverkan med eller export till de nordiska länderna, länderna inom Europeiska unionen eller de traditionellt alliansfria staterna i Europa. Samverkan med dessa länder får i princip

anses stå i överensstämmelse med Sveriges utrikes- och säkerhetspolitik.” Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

12 Länder i konflikt

Enligt nuvarande riktlinjer bör export av krigsmateriel inte beviljas till stater som befinner sig i krig. Denna del föreslås inte ändras i regeringens förslag. Krigsmateriel delas in i kategorierna krigsmateriel för strid och övrig krigsmateriel, där hindren för export av den sistnämnda är lägre. När det gäller krigsmateriel för strid säger riktlinjerna: Tillstånd ”bör inte beviljas om det avser en stat som befinner sig i väpnad konflikt med en annan stat, oavsett om krigsförklaring har avgetts eller ej, en stat som är invecklad i en internationell konflikt som kan befaras leda till väpnad konflikt eller en stat som har inre väpnade oroligheter”. När det gäller övrig krigsmateriel gäller att exporttillstånd bör beviljas ”om den mottagande staten inte befinner sig i väpnad konflikt med en annan stat eller har inre väpnade oroligheter”.

Att dessa riktlinjer inte innebär ett stopp för export av krigsmateriel till länder i krig är uppenbart. Sverige har under lång tid exporterat vapen till stater som befinner sig i krig. Ett av de mest anmärkningsvärda exemplen är exporten av Saabs flygande stridsledningssystem, som klassas som övrig krigsmateriel, till Förenade Arabemiraten. Som nämnts ovan säger både internationell fackpress, t.ex. Jane Defence, och fredsforskningsinstitutet Sipris experter att Saabs flygande stridsledningssystem är mycket användbara för Saudiarabiens krigföring i Jemen. Trots det beviljas export samtidigt som Förenade Arabemiraten deltar i den Saudileda koalitionen bombningar i Jemen. När ISP förklarar hur det kan vara förenligt med nuvarande regelverk hänvisar de till att den saudileda koalitionen slåss på samma sida som Jemens exilregering mot Hothirebellerna med stöd av Iran och att det folkrättsligt inte handlar om en konflikt mellan stater. Detta exempel pekar på ett tydligt behov av skärpta regler i detta avseende. Orden ”med annan stat” bör strykas i formuleringen om export till, och annan utlandssamverkan med, länder i konflikt i riktlinjerna för utförsel och annan utlandssamverkan, och dessa riktlinjer bör gälla all form av krigsmateriel. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

13 Legitimerande effekt

KEX-utredningens slutbetänkande lyfter fram den legitimerande effekt som export av krigsmateriel har och varför detta spelar roll vid beslut om export till diktaturer eller människorättskränkare. I betänkandet står: ”Att bevilja krigsmaterielexport till en stat som har grava brister i sin demokratiska status kan ses som en legitimering av eller politiskt stöd till den sittande regimen.” Skrivningar om krigsmaterielexportens legitimerande effekt finns i propositionen genom hänvisning till KEX arbete och inte som del av regeringens egen bedömning. Vänsterpartiet menar att sådana skrivningar skulle utgöra viktig vägledning för beslut om tillstånd. Riksdagen bör slå fast att beviljande av krigsmaterielexport till, eller annan utlandssamverkan med, en stat som har grava brister i sin demokratiska status kan ses som en legitimering av eller politiskt

stöd till den sittande regimen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

14 Följdleveranser

Enligt det nuvarande regelverket är det lättare att få tillstånd för export av krigsmateriel vid följdleveranser. Med följdleveranser avses export av ammunition, reservdelar och liknande som kan behövas till följd av en export av krigsmateriel. Att regelverket för följdleveranser har varit tillåtande belyses genom exemplet Pakistan. Trots att inga nya affärer har beviljats med Pakistan sedan 2007 på grund av den allvarliga situationen i landet ser vi hur svensk export av krigsmateriel fortsätter i form av följdleveranser även i år.

Definitionen av följdleveranser snävas in genom propositionen, vilket gör att färre fall av export kommer att räknas som följdleveranser och därmed undantas från den prövning som normalt gäller. Detta är ett välkommet steg, men regeringen borde kunna gå betydligt längre. En brist är att den nuvarande definitionen av begreppet fortfarande gäller för de följdleveranser som följer på export beviljad innan det nya regelverket trätt i kraft. Vänsterpartiet menar vidare att all export bör prövas enligt regelverket och omfattas av kriteriet för mänskliga rättigheter och demokrati. Regeringen argumenterar själv bra i propositionen för en ännu mer restriktiv hållning genom formuleringen: ”Eftersom ett uteblivet stöd till ett tidigare exporterat system är en kännbar påföljd, är det ett effektivt incitament för mottagarlandet att avstå från, eller att komma tillrätta med problem som lett till, en olovlig vidareexport.” All export av krigsmateriel bör prövas enligt riktlinjerna för utförsel och annan utlandssamverkan. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

15 Öppenhet och transparens

Regeringens förslag innebär viss ökad öppenhet och transparens. Bland annat ska utöver ordinarie ledamöter i Exportkontrollrådet (EKR) även suppleanter utses för att möjliggöra diskussioner om de sekretessbelagda ärendena mellan partikamrater. Regeringens redovisning till riksdagen ska utvecklas, och regeringen ska även lämna redogörelser avseende exportkontrollfrågor till utrikesnämnden. Vänsterpartiet välkomnar dessa förändringar, men anser att ytterligare förslag för att öka öppenheten och transparensen behövs, t.ex. när det gäller vem som utser representanter till EKR. Det finns inget skäl till att regeringen ska kunna välja bland partiernas nominerade. Riksdagspartierna bör själva få besluta om vilka ledamöter som ska representera dem i EKR. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Utöver möjligheten för ledamöter i EKR att redovisa sina egna ställningstaganden i ärenden där EKR gett råd inför regeringens eller myndighetens beslutsfattande anser Vänsterpartiet att alla ledamöters ställningstagande borde kunna offentliggöras så länge dessa uppgifter inte strider mot sekretessreglerna. Det är bra och viktigt för öppenheten om de olika uppfattningar som kan finnas kring ett beslutsärende också blir tillgängliga för allmänheten. Alla ledamöters ställningstaganden i EKR bör alltså offentliggöras så

länge dessa uppgifter inte strider mot sekretessreglerna. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

16 Import av krigsmateriel

Även om Vänsterpartiet menar att det svenska regelverket för tillståndsgivning av export av krigsmateriel har många brister och att regelverket är för tillåtande så finns i vilket fall ett gediget och genomarbetat regelverk när det gäller export. Importen av krigsmateriel är desto sämre reglerad. Samtidigt innebär import både ett stöd till det exporterande landets krigsmaterielindustri och en legitimering av landets regim. I regeringens direktiv till KEX-utredningen saknades uppdrag om att utreda hur import av krigsmateriel ska ske i överensstämmelse med de regler som gäller för exporten. Vänsterpartiet menar att detta är en brist och att ett utredningsuppdrag därmed kvarstår. Regeringen bör tillsätta en utredning för att se över hur import av krigsmateriel ska ske i överensstämmelse med regelverket för export. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

17 Uppföljning

Vänsterpartiets bedömning är att de förslag som regeringen lagt fram inte kommer att innebära någon tydligt skärpt exportkontroll av krigsmateriel, eftersom hindren inte är ovillkorliga och andra intressen troligtvis fortsatt kommer att väga tyngre i den samlade bedömningen. Exakt vilka effekter regelverket kommer att få kan vi inte veta i dag. För att kunna avgöra om avsikten bakom förslaget, och direktiven till KEX-utredningen, uppfyllts bör förändringarna i regelverket utvärderas efter en viss tid. Regeringen bör göra en grundlig utvärdering av det förändrade regelverket tre år efter att det trätt i kraft för att se om det inneburit den skärpta exportkontroll av krigsmateriel som avsetts. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Yasmine Posio Nilsson (V)

Jens Holm (V)

Birger Lahti (V)

Emma Wallrup (V)

Amineh Kakabaveh (V)

Håkan Svenneling (V)